

2018

संस्कृतम्

(केवल प्रश्नपत्रम्)

अवधि : होरात्रयम् ।

[पूर्णांक : 100

- निर्देश : (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।
(ii) उत्तराणि पृथक् प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायां लेखनीयानि ।
(iii) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि क्रमेण एकस्मिन् स्थाने लेखनीयानि ।
(iv) प्रश्नपत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि ।
(v) प्रश्न संख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया ।
(vi) खण्डसंख्या अपि लेखनीया ।

खण्ड – 'क' (अपठितांश--अवबोधनम्)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत--
संस्कृतभाषा राष्ट्रस्य ऐक्यं साधयति । दिव्या गीर्वाणवाणी सर्वभाषासु रम्या, मधुरा च अस्ति । संस्कृतस्य सूक्तयः अस्माकं जीवनस्य दिशाम् निर्धारयन्ति । जीवनस्य सर्वेषु संस्कारेषु संस्कृतस्य प्रयोगः भवति । संस्कृतस्य गौरवं प्रति कस्यापि हृदये कोऽपि संशयः न अस्ति । सर्वे संस्कृतिबोधका ग्रन्थाः भूतस्तपेण संस्कृतभाषायाम् एव लिखिता सन्ति । अतएव उच्यते--"संस्कृतिः संस्कृताश्रिता ।"
(क) एक पदेन उत्तरं लिखत-- 1×2 = 2
(i) संस्कृताश्रिता का अस्ति ?
(ii) संस्कृत-सूक्तयः कस्य दिशां निर्धारयन्ति ?
(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत-- 1
(i) जीवनस्य केषु क्षेत्रेषु संस्कृतस्य प्रयोगः भवति ।
(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत-- 1×2 = 2
(i) 'सर्वभाषासु' इति पदे का विभक्तिः ?
(ii) 'निश्चयः' इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ।
2. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत--
जीवने धनस्य अत्यधिक महत्त्वम् अस्ति । धनेन जीवननिर्वाहः भवति । धनं विना वयं द्रव्यं भोजनम् अपि प्राप्तुं शक्नुमः ? परन्तु यदि लोभेन वयं अन्धाः भूत्वा अधिकाधिकं धनं प्राप्तुम् इच्छामः, अनुचितसाधनानां प्रयोगं कुर्मः, तर्हि तेन धनेन दुःखमेव भविष्यति । तस्य रक्षणे एव समयः व्यतीतः भवति । कोऽपि सदा हरिष्यति इति चिन्ता प्रतिक्षणं वर्धते । अभिमानं विवेकं नाशयति । कृष्णधनस्य प्रचारात् नाना नष्टानि दृश्यन्ते । अतः वयम् उचितसाधनैः एव धनार्जनं कुर्याम, कस्मै अपि ईर्ष्यां न कुर्याम अपितु यथाशक्ति ये असाहाय्याः सन्ति तेषां साहाय्यं कुर्याम । त्यागेन एव धनस्य संरक्षणं भवति । त्यागेन एव उपभोगेन स वयम् अनन्दं प्राप्तुं शक्नुमः । अन्यस्य धनं प्रति कदापि अस्माभिः लोभः नैव कर्तव्यः ।

- (क) एक पदेन प्रश्नानां उत्तराणि लिखत— 1×2 = 2
 (i) अभिमानः कं नाशयति ?
 (ii) धनस्य संरक्षणं केन एव भवति ?
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत— 2×2 = 4
 (i) प्रतिक्षणं का वर्धते ?
 (ii) जीवने कस्य अत्यधिकं महत्त्वं वर्तते ?
- (ग) यथानिर्देशम् उत्तरत— 1×2 = 2
 (i) 'कुर्याम' इति क्रियापदस्य कर्ता कः ?
 (ii) 'आधिक्यधिक्रमः' इति कस्य पदस्य विशेषणम् ?
- (घ) अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 2

खण्ड — 'ख' (रचनात्मकं लेखनम्)

3. रुग्णावकाशार्थं प्रधानाचार्यं प्रति पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः शब्दैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत— 1×5 = 5
 (i)
 प्रधानाचार्य महाभागः
 इण्टर कालेज् गोरंगदेशः
 महोदयः
 विनम्र निवेदनमस्ति यत् (ii) अहं सहसा (iii) अस्मि। विद्यालयम् (iv)
 असमर्थ अस्मि। अतः (v) अवकाशं स्वीकृत्य अनुगृह्णतु भवान्।

भवतां शिष्यः
 अविपेकः
 दशम कक्षीयः

मञ्जूषा — उपस्थातुम्, ज्वरार्तः, सेवयाम्, विगतरात्रितः, एकादशतारिकायाः

4. मञ्जूषातः शब्दचयनं कृत्वा निम्नांकितं संवादं पूरयित्वा लिखत— 1×5 = 5
 लताः — सुखदा ! वयं (i) पठामः। संस्कृतस्य किम् महत्त्वम् ?
 सुखदाः — लते ! अस्माकं (ii) संस्कृताश्रिता।
 लताः — आम् (iii) एव वयम् अस्माकं संस्कृति जानीमः।
 सुखदाः — अपि च ! संस्कृतभाषा मधुरतमा (iv) अस्ति।
 लताः — संस्कृतभाषायां (v) मधुरा सूक्तयः सन्ति।

मञ्जूषा — संस्कृतम्, बहवः, संस्कृतेन, संस्कृति, सरला च

5. 'अनुशासनम्' इति विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत। सहायतार्थम् अद्यः मञ्जूषा दत्ता— 2×5 = 10

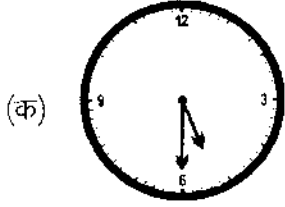
मञ्जूषा -- छात्र वर्गस्य, दुःख पूर्ण, सर्वस्मिन् वर्तते, मानवजीवने, अनुशासनस्य, आज्ञापालनम्, महती

खण्ड – 'ग' (अनुप्रयुक्त व्याकरणम्)

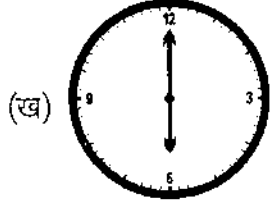
6. अधोलिखितेषु रेखांकित पदेषु सन्धिं/सन्धि विच्छेदं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत— 1×3 = 3
- (क) भारत + इन्दुः एकः कविः आसीत्।
- (ख) महा + ऋषि वाल्मीकिः आदिकविः मन्यते।
- (ग) भाग्योदयः कदा भवति।
7. रेखांकित पदेषु समासं/समास विग्रहं कृत्वा लिखत— 1×4 = 4
- (क) राजा यथाशक्तिः दानं ददाति।
- (ख) नीलकण्ठः हिमालये वसति।
- (ग) बालकः अष्टाध्यायी स्मरति।
- (घ) राज्ञः पुरुष तत्र तिष्ठति।
8. रेखांकितपदेषु प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य वाक्यानि उत्तरपुस्तिकायां लिखत— 1×5 = 5
- (क) गायक + टाप् गीतं गायति।
- (ख) गम् + शतृ जलं न पिबेत्।
- (ग) पर्यावरणस्य महत् + त्व सर्वे जानन्ति।
- (घ) छात्रस्य अपराधः क्षम् + तव्यत्।
- (ङ) मथुरानगरी दृश + अनीयर अस्ति।
9. मञ्जूषायाः सहायतया निम्नलिखित वाक्यानि अव्ययशब्दैः पूरयित्वा लिखत— 1×5 = 5
- (क) कुम्भं करोति कुम्भकारः।
- (ख) अहम् अगच्छम् ? इति न जानामि।
- (ग) अहम् लिखामि तावत् त्वम् पठ।
- (घ) असत्यं बद्।
- (ङ) त्वया आयातः ?
- मञ्जूषा — कदा, कुत, इति, मा, यावत्
10. अधोलिखित वाक्यानां वाच्य परिवर्तनं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत— 1×3 = 3
- (क) सः ग्रामं गच्छति।
- (ख) तेन पाठः पठ्यते।
- (ग) अहं हसामि।

11. घटिकां दृष्ट्वा शब्देषु लिखत, अजयः कदा किं करोति—

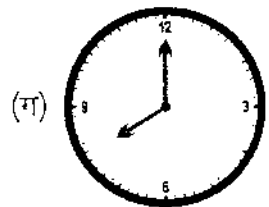
1×4 = 4

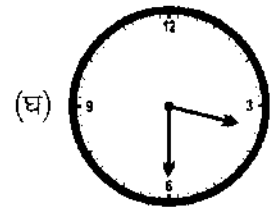
5:30 बजे

6:00 बजे

प्रातः 8:00 बजे

अपराह्न 3.30 बजे

- (क) अजय प्रातः उतिष्ठति ।
(ख) सः प्रातः व्यायामं करोति ।
(ग) सः विद्यालयं गच्छति ।
(घ) सः गृहम् आगच्छति ।

12. अधोलिखित वाक्ये अङ्कानां स्थाने संख्यावाचक विशेषणैः रिक्तस्थानपूर्तिं संस्कृतेन कृत्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

1×2 = 2

- (क) मम विद्यालये (23) अध्यापकाः सन्ति ।
(ख) अस्माकं विद्यालयस्य परीक्षापरिणामः (92) प्रतिशतम् अस्ति ।

13. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा पूर्णवाक्यं उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

1×4 = 4

- (क) गौः दुग्धं ददाति । (ख) सः छात्र अस्मि ।
(ग) सा बालकः भोजनं खादति । (घ) अलम् विवादात् ।

खण्ड - 'घ' (पठित अवबोधनम्)

14. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तत् आधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत—

अथ राजानं मुनिरुवाच—“मन्ये भवदीयस्य प्रश्नत्रयस्य समाधानमस्य जनस्य परिवर्तितमानसस्य सेवयैव जातम् । मुनिः पुनरपि विशदीकुर्वन्नकथयत् — अयमेव श्रेष्ठः समयः यत्र मानवः परोपकारे कस्मिन्नपि कर्मणि वा व्यापृतः । समक्षं वर्तमानः पुरुष एव श्रेष्ठः कस्यापि सहायतां कामयमानः । सेवैव श्रेष्ठं कर्म येन हृदयपरिवर्तनमपि जायते ।” राजा मुनेरुत्तरप्रदानपद्धत्या प्रमुदितः भूत्वा स्वनगरं गतः ।

(क) एकपदेन उत्तरत—

1

(i) श्रेष्ठः कर्म किम् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत—

1×2 = 2

(i) श्रेष्ठः समयः कः ?

(ii) श्रेष्ठः पुरुषः कः ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत—

1×2 = 2

(i) 'कर्मणि' अत्र प्रयुक्ता विभक्ति का ?

(ii) 'आगत' अस्य विलोमपदं किम् ?

15. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत
 अमन्त्रभक्षरं नारित, नारित मूलमनौषधम् ।
 अयोग्यः पुरुषः नारित योजकरत्तत्र दुर्लभः ॥
- (क) एकपदेन उत्तरत 1
 (i) अक्षरं क नारित ?
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत— 1×2 = 2
 (i) अनौषधं किं नास्ति ?
 (ii) कीदृशः योजकः दुर्लभः ?
- (ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत— 1×2 = 2
 (i) 'न अनौषधम्' अत्र समासं कुरुत ।
 (ii) 'योजकः' इत्यस्य पदस्य क्रियापदं किम् ?
16. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत—
 चन्दनदासः — एवं नु इदम् । तस्मिन् समये आसीदस्मद्गृहे अमात्यराक्षसस्य गृहजन इति ।
 चाणक्यः — पूर्वम् 'अनृतम्' इदानीम् "आसीत्" इति परस्परविरुद्धे वचने ।
 चन्दनदासः — आर्य! तस्मिन् समये आसीदस्मद्गृहे अमात्यराक्षसस्य गृहजन इति ।
 चाणक्यः — अथेदानीं क्व गतः ?
 चन्दनदासः — न जानामि ।
 चाणक्यः — कथं न ज्ञायते नाम ? भो श्रेष्ठिन् ! शिरसि भयम्, अतिदूरं तत्प्रतिकारः ।
- (क) एकपदेन उत्तरत— 1
 (i) तस्मिन् समये अमात्यराक्षसस्य गृहजन कस्य गृहे आसीत् ।
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत— 1×2 = 2
 (i) चन्दनदासस्य परस्परविरुद्धे वचने के ?
 (ii) चन्दनदासं भयं दर्शयन् चाणक्यः किं कथयति ?
- (ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत— 1×2 = 2
 (i) अथेदानीं क्व गतः ? अत्र क्रिया पदं किम् ?
 (ii) 'ऋत्रम्' अस्य पदस्य विलोमपदं नाट्यांशात् चिनुत ।
17. अधोलिखित श्लोकयोः भावार्थं उपयुक्तपदैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—
- (क) एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
 न सा बकसहस्रेण परितस्तीरदासिना ॥ 1×3 = 3
 भावार्थः : एकेन (i) सरोवरस्य यादृशी (ii) भवति । तादृशी सरोवरं परित तटे निवसता
 (iii) न भवति ।
- (ख) संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ।
 उदये सविता रक्तो रक्तशस्तमये तथा ॥ 1×3 = 3
 भावार्थः : महापुरुषाः सुखे (i) च सन्तुलितमनाः भवन्ति । यथा (ii) प्रभाते सायं काले
 च (iii) भवति ।

18. अधोलिखित श्लोकयोः अन्वयं पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

(क) क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां,
देहस्थितो देहविनाशनाय ।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः,
स एव वह्निर्दहते शरीरम् ॥

अन्वयः—

$\frac{1}{2} \times 3 = 1\frac{1}{2}$

नराणां (i) प्रथमः शत्रुः देहस्थितः क्रोधः । यथा (ii) स्थितः वह्निः काष्ठम् एव दहते (तथैव शरीरस्थ क्रोधः) (iii) दहते ।

(ख) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम् ।
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः ॥

अन्वयः—

$\frac{1}{2} \times 3 = 1\frac{1}{2}$

विचित्रे खलु संसारे (i) निरर्थकं नास्ति । अश्वः चेत् (ii) वीरः, (तर्हि) भारस्य वहने (iii) (नीरः) अस्ति ।

19. रेखाङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

$1 \times 4 = 4$

(क) पुत्रं द्रष्टुं सः प्रस्थितः । (ख) करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत ।
(ग) दौर्गन्ध्यः पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः । (घ) न्यायाधीषः बंकिमचन्द्रः आसीत् ।

20. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण संयोज्य पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

$\frac{1}{2} \times 8 = 4$

(i) तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसतिस्म ।
(ii) मार्गे गहने कानेन सा एकं व्याघ्रं ददर्श ।
(iii) अस्ति देउलाख्यो ग्रामः ।
(iv) एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता ।
(v) "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः ?
(vi) सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्टर्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद —
(vii) पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते ।"
(viii) अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम् ।

21. संस्कृतेन वाक्यप्रयोगं कुरुत—

$1 \times 3 = 3$

(क) जलं (ख) सूर्यः (ग) व्यायामः
